

ПЕДАГОГИК КАДРЛАР ТАЙЁРЛАШ:
ТАРИХИЙЛИК, ЗАМОНАВИЙЛИК, ИСТИҚБОЛ
илмий-амалий конференцияси

МАТЕРИАЛЛАРИ
29 сентябрь, 2015 йил

THE MINISTRY OF HIGHER AND SECONDARY
SPECIALIZED EDUCATION

TASHKENT STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY

MATERIALS
of the scientific practical conference
PEDAGOGICAL PERSONNEL TRAINING: HISTORY,
PROGRESSIVENESS, PROSPECTS
September 29, 2015

МИНИСТЕРСТВО ВЫСШЕГО И СРЕДНЕГО
СПЕЦИАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

МАТЕРИАЛЫ
научно-практической конференции

ПОДГОТОВКА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ:
ИСТОРИЯ, СОВРЕМЕННОСТЬ, ПЕРСПЕКТИВЫ
29 сентября, 2015 год

MUAMMOLI TA'LLMGA ILMIY YONDASHISHNI SHAKLLANTIRISH

Abduraxmanov Sh.H. ToshDAU

Jamiyat rivojlanishining turli bosqichlarida ta'lim jarayoniga qo'yilgan talablar bir xil bo'lgan emas. Chunonchi, ular jamiyat rivojlanishining qonuniyatlaridan va uning eng muhim vazifasi yosh avlodni o'qitish hamda tarbiyalashdan kelib chiqqan. Hozirgi kunning vazifasi-o'quv jarayonini o'quvchilarda faqat reproduktiv fikrlashni emas, balki ijodiy fikrlashni ham shakllantiradigan yo'sinda tashkil qilishdir. Psixologlarning ta'kidlashicha, "Fikrlash doimo muammo yoki savoldan, ajablanish yoki tushuna olmaslikdan va ziddiyatdan boshlanadi" (S. O. Rubinshteyn). Ana shularga ko'ra, pedagogika nazariyasi va amaliyoti asosini o'quv muammosi tashkil etadigan ta'limga muammoli yondashish tushunchasi faol kirib kela boshladi. Bu muammoning mohiyati o'quvchiga ma'lum ko'nikma va malakalar bilan tushunish hamda tushuntirish uchun ilgarigi bilimlar kamlik qiladigan voqealar o'rtasidagi didaktik ziddiyatlardan iboratdir. Bunday ziddiyat ijodiy o'zgartirishga turtki bo'ladi (M. I. Maxmutov).

Biz ta'limdagi muammolilikni o'quvchilarning o'quv muammosini anglash va hal qilish borasidagi bilish harakatlarini tashkil etish sifatida tushunamiz. Ta'limdagi muammolilikning muhim xususiyati muammoli vaziyatni vujudga keltirish hisoblanadi. Bunda shuni nazarda tutish lozimki, muammoli vaziyat hayotiy fakt va voqealar asosida vujudga keltiriladi, chunki bu vaziyat tabiiy shaklga qancha mos bo'lsa, o'quvchilarni faollashtirish va muammoni hal qilishga jalb etish imkoniyati shuncha katta bo'ladi. Ta'limdagi muammolilik an'anaviy didaktikaning prinsiplarini va qoidalarini inkor qilmaydi, balki ularga tayanadi. Ta'limda muammoli yondashishni joriy etishdan maqsad hozirgi ta'lim jarayonini o'quvchilarning ijodiy fikrlashini faol rivojlantiradigan metodlar va usullar bilan to'ldirishdan iborat.

Shunday qilib o'quv jarayonini takomillashtirishning asosiy maqsadi uni sifat jihatdan yangi pog'onaga ko'tarishdir. Ana shu maqsadga ko'ra o'qituvchining faoliyatida qanday yangilik namoyon bo'lishi kerak?

Eng avvalo, u materialni shunchaki bayon qilmasligi va o'quvchilarga tayyor xulosalar hamda umumlashmalarni aytib bermasligi kerak. Balki ularning fikrini o'rganilayotgan obyektga jalb etishi shart. Demak, o'qituvchilar o'quvchilarga olgan bilimlarini kuzatilgan hayotiy fakt va voqealar bilan qiyoslashni, shu asosda to'g'ri xulosa va umumlashmalar chiqarishni o'rgatishi lozim. Mana shularning hammasi birgalikda ta'lim jarayoniga zamonaviy tus beradi. Ta'limda muammoli yondashish o'quv dasturlarida ham, o'quvchi bilimlarini bayon qilishda ham, o'quvchilarning mustaqil ishi va hokazolarda ham o'zining ifodasini topishi lozim. Shu bilan birga har qanday masalani, o'quvchilarning har qanday mustaqil izlanishini muammoli ta'limga kiritmaslik kerakligini nazarda tutish kerak. U yoki bu muammo 1-hayotiy muhim masalalarni o'rganish jarayonining o'zida vujudga kelsa va ma'lum yangilik hisoblangan muammoli ta'lim bo'ladi. Uni yoritishda turli sharhlarga va yechish usullariga yo'l qo'yiladi.

M. N. Skatkin muammoli ta'limning quyidagi uchta asosiy turini alohida ifodalagan:

1. *Bilimlarni muammoli bayon qilish.* Bunday bayon qilishda o'qituvchi o'quvchilarga u yoki bu qoidalarni faqat gapirib bermaydi, balki og'zaki fikr yuritib, muammoni ham aytadi va uni hal qilish jarayonini ko'rsatadi.

2. *Bayonning ayrim bosqichlarida o'quvchilarni izlanishga jalbetish.* Bunda o'qituvchi muammoni qo'yadi, o'quv materialini tushuntiradi, lekin ana shu jarayonda o'quvchilarga ulardan izlanish jarayoniga qo'shilishni va u yoki bu bilish vazifasini mustaqil holda hal etishni talab qiladigan savollarni beradi.

3. *Ta'limning tadqiqiy metodi.* O'quvchilar bilish muammosini anglab, o'zlari izlanish rejasini belgilaydilar, taxmin (gipoteza)ni tuzadilar, uni tekshirish yo'lini muhokama qiladilar, tajribalarni va dalillarni taqqoslaydilar, umumlashtiradilar.

Muammoli ta'limning uchta turini birlashtiradigan umumiylik - muammoni hal qilish vositasida o'qitish bo'lib, ularning farqi o'quvchilar mustaqil izlanish faoliyatining darajasidir.

Tadqiqiy metodda mustaqillik yuqoriroq darajaga ko'tariladi, o'quvchilarning bilish faoliyati xarakteri va bosqichi ularning tadqiqotchilik ishiga yaqinlashadi.

Muammoli bayon qilish jarayonida izlanishni o'qituvchi olib boradi, o'quvchilarga ilmiy isbotlash bo'yicha fikrlash namunasini ko'rsatadi. O'quvchilar faqat uning mulohazasini kuzatadilar, muammoni hal qilishga qaratilgan qiziqishni o'rganadilar.

Muammoli ta'lim deganda o'quv materialini o'quvchilar ongida ilmiy izlanishga o'xshash bilish vazifalari va muammolarini vujudga keltiradigan yo'sinda o'rgatish tushuniladi. O'quvchining fikrlash faoliyatida muammoli vaziyatlar vujudga keladi va ular bolani obyektiv ravishda izlanishga va mantiqan to'g'ri ilmiy xulosalar chiqarishni o'rganishga da'vat etadi.

O'rganiladigan material o'quvchi uchun muhim ahamiyat kasb etadi. A. N. Matyushkin, M. I. Maxmutov, I. Y. Lerner, M. N. Skatkin va boshqalar fikrlashni va ta'limdagi muammoli vaziyatning chuqur psixologik xarakteristikasini ifodalaganlar.

O'quvchilarning fikrlash faoliyatida muammoli vaziyatlarning shakllanishi ularning shaxsida qiziquvchanlik, o'tkir zehnilik, mustaqillik, o'qishga qiziqish va ijodga intilish kabi fazilatlarni tarbiyalaydi.

Boshlang'ich ta'limda muammoli vaziyatning har xil turlari bo'lishi mumkin. Boshlang'ich sinflar o'qituvchilari o'quvchilarda qiziqish va qiziquvchanlikni tarkib toptiradigan topishmoqlarni, zehni o'tkirlashtiradigan masala va tegishli jumboqlarni ko'p vaqtlardan buyon qo'llaydilar. Bunday hollarda muammoli vaziyat topishmoqlar mazmunining o'zida, shuningdek, bolalarda savolni va shu savolga javob topish istagini vujudga keltiradigan yo'sinda tuzilgan masalalarda beriladi. Bunda bola to'g'ri javob uchun o'zidagi bilimlar yetarli ekanini tushunadi. U masalani hal qila olishni, buning uchun nima haqida gap borayotganini tasavvur qilish va fikrlashning to'g'ri yo'nalishini topish kerakligini his etadi. Zehn va topqirlikni o'stiradigan topishmoqlar hamda masalalar bolalarni mantiqan to'g'ri fikrlashga, o'zlari uchun tushunarli daliliy material yuzasidan fikr yuritishning qiziqarli tizimini topishga o'rgatadi.

O'qitishning har qanday metodi bolaning ongida muammoli vaziyatlarni shakllantirish bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Shunday hollardagina pedagogika va muammoli ta'lim haqida gap boradi. Aslida har qanday ta'lim o'qituvchi uchun ham, o'quvchi uchun ham va jamiyat uchun ham muammodir. Muammo – ilmiy bilishni rivojlantirish zarurligini ifodalashning subyektiv shaklidir. Muammoli vaziyatda, ya'ni jamiyat rivojlanishi jarayonida bilish va bilmaslik o'rtasida obyektiv ravishda vujudga keladigan ziddiyat. Ilmiy muammo shaxsdan mazkur sohadagi noma'lum narsalarni yoritishni talab qiladi. Shuningdek, o'zining hal qilinishi uchun fanda ma'lum bo'lmagan anchagina yangi bilimlarning o'zlashtirilishini taqozo etadi. Amaliy muammoni hal qilish uchun amalda kuch sarflanishi, oldingi bilimlar, ko'nikma va malakalar yangitdan tashkil etishi zarur. O'quv muammosida obyektiv yangilik bo'lmaydi O'qituvchi o'quvchilar oldiga har qanday o'quv muammosini emas, balki faqat ular tushuna oladigan va subyektiv muammo sifatida qabul qilishi mumkin bo'lgan muammolarni qo'yishi kerak.

	Касб- hunar kollejlari da ma'naviy va axloqiy tarbiya	39
20	Шодиева Д.Д. Булажак мутахассисларни шакллантиришда талабаларнинг мустақил ва ижодий фикрлаш қобилиятларини ривожлантириш	41
21	Утегенова Г.Т. Холова М.М. Таълим жараёнида билимларни ўзлаштиришнинг психологик компонентлари	43
22	Ннѳзметова Г.И. Халилходжаева Ш.Г. Ёш авлод иутқий маданиятини шакллантиришда ахборот технологияларидан фойдаланиш	44
23	Исмаилова Л.А. Салаева Р.Т. Талаба-ѳшларни касбга йуналтиришнинг педагогик ахамияти	47
24	Мамаражабова Ф.Р. Умарова Г.Э. Касбий этика ва маданиятта улут алломадарининг қарашлари	49
25	Abduraxmanov Sh.H. Muammoli ta'llimga ilmiy yondashishni shakllantirish	51
26	Якубова М.Ў Таълим самарадорлигини оширишда педагогик технологияларнинг ўрни	53
27	Ибрагимова Г.Н. Таълим жараёнида чеизмачилик фанининг асосий вазифалари	55
28	Ражабов Н.К. Ҳозирги замон таълим жараёнида педагогик технологиялардан фойдаланишнинг илг'ор усуллари	57
29	Максудова Г.Х. Таълим самарадорлигини ривожлантиришда педагогик технологияларнинг ахамияти	59
30	Гофуржонова Х.Ғ. Ёшлар маънавиятини шаклланишига таъсир этувчи омиллар	61
31	Тошпўлатова Г.К. Комил инсон тарбиясида соғлом турмуш тарзини талабалар онгида шакллантириш	63
32	Парнихўжаева А.Л. Тиббиѳт ўқув юртларида шахс ижтимоийлашувида талабаларнинг фуқаролик маданиятини шакллантириш	65
33	Мирзакулова М.Ж. Соғлом турмуш тарзининг қарор топишига таъсир этувчи омиллар	67
34	Абдуллаева С.Р. Касб хунар коллежларида таълим самарадорлигини ошириш ва ривожлантиришда илг'ор педагогик технологиялар	70
35	Агзамова Н.Г. Узлуқсиз таълим тизимида ѳш педагогларнинг фаолиятини шакллантириш	72
36	Гульметова Г.Х. Абу али ибн синонинг фалсафий қарашлари	74